

ERDÉLYI NÉPBALLADÁK.

Nagyon érzem, hogy ezt a címet indokolnom kell. Az erdélyi magyar népköltési termékeket kizárólag székelyeknek tartották és tartják mindez ideig; s való is, hogy valamennyiökön rajta van a székely észjárás bélyege; de az is igaz, hogy mihelyett egy ballada vagy dal kivándorol a Székelyföldről, azonnal magyaros sajátosságok vehetők észre rajta, már pedig a magyar ballada annyira különbözik a székelytől, mint akár két merőben különböző fajú, nyelvű és vérmérsékletű nép balladáit egymástól.

A magyar nép balladáit inkább versbeszedett mesék, hosszabb leíró részletekkel, kevés cselekvénnyel és drámaisággal, mely szabály alól alig képez kivételt néhány darab, minő pl. Fehér László¹⁾, melyet Greguss a legtökéletesebb alföldi balladának tart, Bogár Imre²⁾, melynek verselését utánozza Arany János Zách Klára-jas még talán egy-kettő.

A Székelyföld e nemű termékei e tekintetben inkább kiállják a sarat s ha szabad úgy fejeznem ki magamat; ezeknél bizonyos szabályokat tart szem előtt a szájhagyomány s e szabályok szerint görgeti a székely balladát egy kerek egésszé.

Azok a balladák, melyeket most közleni fogok, nem mind székelyek. Egy részök Erdély különböző vidékeiről való s bár rajtuk van a székely észjárás ismertető bélyege, mellette még valami más íz érzik rajtuk, mit a figyelmes olvasó föltétlenül észrevesz első tekintetre. Ez a más íz, a székely és magyar sajátosságok keveréke, következésképp nem mondhatom őket székelyeknek, de erdélyi népballadák-nak igen. Egyébiránt be kell vallanom, hogy nem mind

¹⁾ L. „Magyar népdalok és mondák“ I. kötet, 483-ik sz.

²⁾ Változata „Magy. Népk. gyűjt.“ I—III kötet.

balladák biz' ezek, sőt alig akad köztük írmagnak ballada, hanem tarkítva vannak románcz, elbeszélő költemény és verses historiákkal, szomorú nótákkal, mint a székely nevezni szokta.

Megelőzőleg egyéb mondani valóm nincs, s most csak arra kérem a nagyérdemű szakosztályt, ne várjon tőlem éles kritikai fejtegetéseket a darabok bemutatása alkalmával, az én törekvésem csak oda irányúl, hogy összeszedjek, a mennyit képes vagyok s anyagot adjak a magamnál hivatottabbak kezébe.

Ime a balladafélék:

I.

Nagy Bodrogi Tamás.

Istenem, Istenem,
Ugyan mi lelt engem,
Három róf pántlika
Körül nem ér engem;
Bokorugró szoknyám
Elől rövidedik,
Hátul hosszabbodik,
Én fiatal fejem
Örökké bánkodik!

Pártám, édes pártám,
Könnyü leány-gunyám,
Fejemről levezlek,
Ládámba beteszlek,
Keserves könnyemben
Hétszer megfürösztlek.

Halljátok leányok,
Baczoni leányok,
Ifiúságotok
Ti el ne adjátok,
Mert hamis az úrnak
Szíve is, mája is,
Csúfá teszen, hogyha
Hét lelked vagyon is!

Nagy Bodrogi Tamás
Csak hallgatja vala,
— Hát az ő hugával,
Csúfot úztek vala?
Berugá az ajtót:

— Mond meg egyszeribe,
Melyik roszt legénynek
Néztél a szemibe!

— Édes bátyám, lelkem,
Jaj, mi lett belőlem!
Ha csak a szemébe
Nézegettem volna;
Ha csak göndör haját
Simogattam volna;
De hittem szavának,
Ölj meg bátyám engem,
Nagy gyalázatomat
Tovább ne viseljem!

Megöleli hugát
Nagy Bodrogi Tamás:
— Szegény szerencsétlen,
Nem te vagy a hibás;
De a ki a csúfot
Rajtad elkövette,
Bizony megtanítom
Magyar becsületre!
Egyszeribe mond meg!

— Jaj, jaj, édes bátyám,
Ölj meg inkább engem,
De ne kérdd a nevét,
Ki ne mondja nyelvem,
Mert most is szeretem!

(Kecset, Udv.-m.)

II.

Bodrogi Tamásról egy más.

— Inasom, inasom,
 Kedves, jó inasom,
 Ki zörget, mi zörget,
 Nézz ki az ablakon!
 — Gazdám, édes gazdám,
 Ilona kisasszony,
 A te drága hugod,
 A ki elbujdosott
 Nagy Törökországba,
 A jöve most haza.
 Bibor-bársony gunya
 Fogja a derekát,
 Hat paripa huzza

Aranyos hintáját,
 Úgy jó látogatni
 Kedves bátytya-urát!

— Inasom, inasom,
 Állj ki a kapuba,
 Mond meg neki, mond meg,
 Nagy Bodrogi Tamás
 Nem lakott itt soha!
 Ha már a töröknek
 Volt a szereteje.
 Nagy Bodrogi Tamás —
 Szóba nem áll vele.

(*Siménfalva, Ud.-m.*)

III.

Bokor Erzsi.

Ne menj el te, Bokor Erzsi,
 Bukarestbe, bút keresni,
 Itthon is el tudsz te veszni.
 Mégis elment Bokor Erzsi,
 Bukarestbe bút keresni,
 Szeretője úgy siratja,
 Hogy az eget hasogatja.

Ne sirasd a kedvesedet,
 Jobb lesz, hogyha megkeresed,
 Bukaresti ispotályba
 Lekötözve be van zárva,
 Arról ismersz ajtájára,
 Jaj szóval van kipingálva.

(*Szent-Domokos, Csikm.*)

IV.

P i s t a.

Nánihoz járt a Pista,
 Hjába mondta az anyja,
 Ne bolondozz te Pista!
 Addig járt a kocsmára,
 Addig ivott táblára,
 Míg elment a ház ára

Oda mene az anyja:
 — Jere haza te Pista,
 Náninak már van társa.

— Nem megyek én haza ma,
 Keresztelőt csapok ma,
 Piros vérben fürdök ma!

Ott a szőlő végibe,
 Jártak neki végire,
 Réz fokos a fejében,
 Páros kés a szívében.

Édes anyám, sirhatsz már,
 Sirom szélén állok már,
 Mindjárt beleszállok már.

Baló Pistát temetik,
 Hajós Nánit esketik.
 Így jár az ember végre,
 Ki nem fér a bőrében.

(*Kendi-Lóna, Kolozs-m.*)

V.

Király Kis Miklósról.

E ballada tárgya úgy látszik, nagyon kedvencz themája a népnek. A „Magyar népköltési gyűjtemény“ I. kötetében nem kevesebb, mint hét változat fordul elő, egy az említett gyűjtemény II., egy a III. kötetében. Rokon vele egy német népballada, czíme: „Der Graf und die Magd“.¹⁾ Ebben a gróf cselédjét bolondítja el s midőn az hazamegy, az édes anyja olyan formán támadja meg, mint a magyar balladában az anya viselős leányát. A gróf azonban megálmodja, hogy cselédje leánykát szült, utána megy, de már későn érkezik, kedvesének temetési menetét találja szemben, ráborul a koporsóra s megöli magát. Csodálatosan hasonlít a következő részlet a magyar variánsokhoz:

Bist du willkommen, lieb's Töchterlein,
Wie ist es dir ergangen,
Dass dir dein Rock vorne so klein,
Und hinten viel zu lange?

A következő változat előzőinél se nem jobb, se nem rosszabb, lényegesebb különbség sincs köztük, ennek formája könnyedebb s befejezése megnyugtatóbb.

— Lányom, édes lányom,
Szép kicsi leányom,
Mi dolog lehet a,
Elől hosszabbodik,
Hátul kurtábbodik
Rajtad a rokolya?

— Édes asszonyanyám.
Az annak a baja,
Szabó nem jól szabta,
Varró nem jól varrta,
Az annak az oka!

— Lányom, édes lányom.
Biz' azt én jól látom,
Más annak a baja,

Én csak azt kérdezem,
Ki annak az oka?

— Édes asszonyanyám,
Jó nevelő dajkám,
Mit tűröm-tagadom,
Ha be kell vallanom,
Szerelembe estem,
Róla nem tehettem,
Király Kis Miklósnak
Ágyára feküdtem!

— No ringyó, no dáma,
Elvitetlek má' ma
Nyakavágó hídra;
Bizony kivitetlek,

¹⁾ L. Wolff. Hausschatz der Volkspoesie 178. l.

Szeretődde együtt
Ki is végeztetlek!

— Édes asszonyanyám,
Jó nevelő dajkám,
Nem bánom, öless meg,
Csak neki hagyj békét,
Mert ő nem érdemli!
Lám a zöld farsangon
Hétszer megkéretett,
Vőfélyét, kérőjét
Hétszer kikergotted,
Azért vagyon nekem
Hét hónapos terhem!

— Állj meg madár, állj meg,
Csak egy pillanatra,
Hadd írjak levelet
Mind a két szárnyadra,
Az én édesemnek,
Király Kis Miklósnak,
Jaj, édes istenem,
Kívégeznek holnap!

— Ha asztalnál éred,
Tedd a tányérára,
Ha ágyában fekszik,
Üss az ablakára;
Mond meg, hogy szaladjon,
Míg baja nem esik,
Lám a babájának
Holnap fejét veszik!

Ebédnél találta,
Tányérjába tette,

Jó Király Kis Miklóst,
Hej megijesztette.
Mondja kocsisának,
Öreg szolgájának:

— Kocsisom, kocsisom,
Kedves öreg szógám,
Holnap lefejezik
Az én édes rózsám,
Fogd be lovaimat,
Menjünk el az éjjel,
Jőjjünk vissza holnap
Hitese feleséggel.

— Jó napot, jó napot
Landorvárainé!
Hát az én édesem
Ugyan merre vagyon?

— Jó, hogy most keresed,
Jó, hogy ide hozád
Te gonosz fejedet,
Neki már a hóhér,
Eddig fejét vette,
Most te következél!

— Kocsisom, kocsisom,
Fordítsd a lovakat;
Landorvárainé!
Viszem a lányodat!
Épen jókor ére,
Gyűrűsét, jegyesét
Szorítja szívére.
Mind a világ lássa —
Úgy hajtat el véle.

(Küküllővár.)

VI.

Sebők Jani.

Albisinak három kényes leánya
Sebők Jani szeretgeti sorjába,
Hol egyiket, hol meg a mászt szereti,
Feleségét, két szép fiát feledi

Felesége keservesen siratja,
Beteg-ágyát könnyeivel áztatja,
Sebők Jani ruhát vesz a dámának,
Szárász kenyér se jut kicsi fiának.

Hazamegyen éjfélekor részegen,
Rézfokosát pörgeti az ökliben,
Két kis fiát megsajnálja nem bántja,
Feleségét egy csapással levágja.

Faluvégén faragják a bitófát,
Sebők Janit holnapután akasztják, —
Albisinak három kényes leánya,
Meg se nézik a siralom házába'.

(Csucs.)

VII.

Bekő Ambrus.

Hadnagy uram, adjon Isten jó napot! Hadnagy uram, arra kérem, ha lehet,
Fogadj Isten Bekő Ambrus, mi bajod? Behunyt szemmel vizsgálja az ügyemet,
Nékem ugyan igen csekély a bajom; Négy szép csikót kiszemeltem számára,
Bojtáromat böktem az éjjel agyon. Még az éjjel behajtom udvarára!

Késő immár Bekő Ambrus, nem lehet,
Rádaynál az ítélő leveled.
Nem kell neked soha többet paripa,
Paripa lesz neked az akasztófa!

(Csucs.)

VIII.

Jancsi.

Elvesztettem lovam
A cziprus-erdőben,
Elszakadt a csizmám
A nagy keresésben,
Lovat nem találtam,
Hjába mégsem jártam,
Nagyságos kisasszony
Vetett ágán háltam.
Behitt rántottára,
Mézes pálinkára,
— Egyél, igyál Jancsi,
Világ boszújára!

Ha én aztot tudnám,
Melyik úton mégy el,
Felszántanám én azt,
Aranyos ekével,
Bé is hinteném én
Szemen szedett gyöngygyel,
Bé is boronálnám
Sűrű könnyeimmel.
Búra termett éltem,
Búban növekedtem,
Megemészt a bánat
Te utánad engem.

(Apahida.)

IX.

Kőmives Kelemen.

Megindula egyszer,
Tizenkét kőmives,
Nagy, ügyes emberek,
Tizenkét kőmives,
De legügyesebb volt,

De legokosabb volt,
Tizenkettő között,
Az építő mester
Kelemen kőmives.

Építeni kezdék
 Nagy Fogaras várát,
 Jaj, de elfelejték
 Az Isten áldását,
 S a mit nappal raktak,
 Éjjel leduvada,
 A mit éjjel raktak,
 Leduvadt nappalra.

Egyszer csak megszólal
 Kelemen kőműves,
 — Legények, legények,
 Tizenegy kőműves!
 Mintsem a munkával,
 Soha kész ne legyünk,
 Ilyen törvényt tegyünk:
 — Kinek felesége

Leghamarább jó el
 A hites urához,
 A déli ebédde,
 Annak piros vérét
 Keverjük a mészbe;
 Így ha megállítjuk
 Ezt az omló falat,
 Mással semmivel a
 Csillagos ég alatt!

Kelemen kőműves
 Nem jól gondolkozék,
 Mire az áldott nap
 Délre kapaszkodék,
 Ahajt csak jődögél
 Asszony felesége,
 Kelemen szívének
 Legszebb reménysége.
 A bal karán hozá
 Karonúló fiát,
 Jobb kezében hozá
 Az ura ebédjét.

— Istenem, Istenem,
 Tégy csudát énnekem,
 Hasadjon meg a föld
 A cziheres hegyen
 A kénköves eső
 Szakadjon útjába,

A kavicsos úton
 Törjék föl a lába,
 Csak ide ne érjen
 Fogaras elibe,
 Szerető szívemnek
 Keserüségire!

Kelemen kőműves
 Újába imádkozék:
 Hegy nem nőtt előtte,
 Föld nem nyilt útjába,
 A kénköves eső
 Útját el nem állta,
 A kavicsos hegyen
 Föl nem tört a lába,
 Ottan megérkezék
 Fogaras várába.

— Jó napot, jó napot,
 Tizenkét kőműves!
 — Neked is jó napot,
 Szerencsétlen asszony!
 — Hát én már mért volnék
 Szerencsétlen asszony?
 Nincs-e hites uram,
 Ki megbecsül engem,
 Nincs-e kis magzatom,
 Kiben gyönyörködjem;
 Rántás lisztért se kell
 A szomszédba mennem,
 Van, a hol lehajtsam
 Nyugalomra fejem,
 Akármelyiketek
 Cserélhetne velem!

— Nem is azért vagy te
 Szerencsétlen asszony,
 Hanem azért vagy te
 Szerencsétlen asszony.
 Mert a hites urad
 Olyan törvényt teve,
 Kinek felesége
 Hamarább jó ide,
 Vegyük annak vérét,
 Keverjük a mészbe,
 Így ha megállítjuk

Nagy Fogaras várát,
Meleg asszonyvérrel.

— Keverjed, keverjed
Véremmel a meszet,
Te Szent Szűz Mária,
Fogadd be lelkemet.

— Ne sírj kicsi fiam,
Vannak jó asszonyok,
A kik megszoztatnak,
Ha én meg is halok,
A kik elringatnak,
A kik megmosdatnak,
Minden szent vasárnap
Fejér ruhát adnak!

— Ne sírj jámhör uram,
Kőmives Kelemen,
Lelkem a lelkeddel
Égben találkozik,
A szent angyalokkal
Istennek áldozik!

* * *

— Apám, édes apám,
Hol van édes anyám?
— Ne sírj kicsi fiam,
Haza jön estére!
— Apám, édes apám,
Hol van édes anyám?
— Ne sírj kicsi fiam,
Haza jön reggelrel
— Ne hazudon nekem
Apám, édes apám,
Megálmodtam én azt,
Nincsen nekem anyám,
Fiatal életét
Elveszítettétek,
Drága piros vérét
Mészbe kevertétek,
Nagy Fogaras várát
Úgy építettétek.
Lássa meg az isten,
El se is feledje,
Ki e gyilkos törvényt
A fejére tette!

(Csik-Szt.-Simon.)

Kőmives Kelemen-nek ez az ötödik változata. Az elsőt Erdélyi közölte ¹⁾, a másodikat Kriza ²⁾, harmadikat Szabó Samú ³⁾, negyedik a Benedek és Sebesi-féle ⁴⁾ s még egy változat alább fog következni. Közönségesen ismertté a balladát azonban korántsem e sok változat, hanem egy vita tette, mely miatta folyt. Rokon ugyanis vele egy oláh népballada, az Argesi zárda ⁵⁾, midőn a magyar változatok megjelentek egy oláh író, név szerint Grozescu Julian 1864-ben a „Fővárosi Lapok“-ban azzal a váddal lépett fel a magyar gyűjtők ellen, hogy ezek balladáikat oláhból fordítják. A Pesti Napló- és Koszorú-ban Szabó K., majd Arany László érdekes czáfolatokat írtak; de az összes változatok egybevetésével, úgy a mint megérdemelnék — nem foglalkozott még senki.

¹⁾ Népdalok és mondák. III. k. 151. l.

²⁾ Vadrózsák. I. 314. l.

³⁾ M. Népk. Gy. I. k. 20. sz.

⁴⁾ M. Népk. Gy. III. k.

⁵⁾ Ács Károly: Virágok az oláh népköltészet mezejéről. 29. l. Pest. 1858. Moldován G. Koszorú. 1883.

Pedig a Hero és Leander mondáján kívül, mely az összes népek népköltészete által megénekeltetik, talán nincs oly elterjedt monda, mint épen az, mely e ballada tárgyát képezi.

Angol, svéd, német, magyar, oláh, szerb, orosz, bolgár, új görög dolgozza fel saját kedélyéhez, felfogásához alakítva s a néppoesis által rányomott specialis nemzeti bélyeg daczára a monda azonosságára azonnal ráismertünk. Mert az a körülmény, hogy a svéd királygyermeket, a bolgár egy rablóvezér becsületes fiát s a szerb a délszláv hősi dalok legkedveltebb hősét, a daliás Markót szerepelteti egy balladában, csak olyan különbség, mint a milyen van egy azonos tárgy magyar és egy székely ballada közt.

A monda magja mindenütt ugyanaz, t. i. azon babona, mely az erdélyi oláh és székely népeletben egy vessző befalazása által jut kifejezésre, — melylyel előbb valakinek az árnyékát mérték meg, — hogy ugyanis egy felsőbb lény segítségét az építkezés sikeres befejezéséhez csakis úgy nyerik meg, ha meghozzák a befalazás áldozatát. A balladának is e babona az alapja, következőleg élnie kell vagy legalább kellett élnie mindazon népek hitében, melyek Kőmives Kelemen tragoediáját megénekelték. Hálás kis feladat lenne, e babona s vele együtt a monda vándorlását kutatni egy nyelvésznek, ki segítségül híván Steinthal tanácsa szerint kutatásaihoz a néplélektant és történelmet; kimutatná, hogy hol keletkezett ez a monda, melyik népnél, mert az, hogy mindenik nép képzelete megtermette volna azon egy babonát, nem valószínű. Bárha minden nép fejlődésében ugyanazon változásokat figyelhetni meg, bizonyos korban ugyanazok szenvedélyeik, örömeik, azonos bajok által gyötörtetnek; nem szükségképen kell ugyanazon nyilatkozatokat is tenni minden népkedélynek. A töprengés, melylyel az emberek a sikertelen küzdelmet újra kezdik, az eszközök, melyekkel e küzdelmet megkönnyíteni igyekeznek s a mód, melylyel ezen eszközöket alkalmazzák, hozza létre a babonát, mely mikor a harmadik ember szájába kerül, már kész monda s csak a dalos hiányzik még, ki versbe gyúrja. Ez áll általában a mondák keletkezésére nézve; de azért nem valószínű, hogy minden népkedély megteremje ugyanazon mondát, mint a hogy a kavicsos föld mindenütt fehér ürmöt terem. Kőmives Kelemen különböző nyelvű változatai annyira hasonlítanak a magyarhoz, miszerint lehetetlen az okot a népköltészet egységében keresnünk. Egy

mezőségi oláh változatról van tudomásom, egy gazdálkodással foglalkozó ismerősöm útján, mely majdnem egy a fölebb közlöttel. Sajnálom, hogy csak a száraz tárgyát adhatom a következőkben: Háromszáz kőműves építi a megbabonázott zárdát, de a fal mindegyre bedől. A mester indítványára, ki talán álmódja ezt, elhatározzák, hogy előbb feleségeik tejével, s ha nem használ, a legelőbb érkező asszony vérével keverik föl a meszet. Ebben is a mester felesége érkezik előbb. Hátulról megfogják s vérért veszik. A haldokló asszony megátkozza férjét; nem azért, hogy meg kell hálnia, hanem mert nem tudatta előre, hogy elbucsuzhassék gyermekétől. A gyermek szüntelen kérdezi anyját s az apa nem tudván felelni, kétségbeesésében elbujdosik.

Ilyen alakjában inkább hasonlít a magyarhoz, mint az Argesi zárdá, melyben a nőt azzal hitegetik, hogy csak tréfa az egész s ezáltal maga a tény elveszti az erkölcsi alapot.

Új-görög változat az Arta hídja¹⁾ című népköltemény, melyet Erődy Béla fordított magyarra s mely Greguss véleménye szerint közelebb áll a magyarhoz, mint más nyelvű változatokhoz.

Az Arta hídját csak úgy építhetik föl, ha befalaznak egy nőt. A mester megüzenni feleségének a fülelétől, hogy lassabban jöjjön, az félreérti és sietteti. Mikor megérkezik, férje bánatában elájul. A nő kérdésére azt felelik a többiek, hogy gyűrűjét ejtette be s azért ájult el. Majd kiveszem én, szól az asszony s belép a falak közé, mikor a kőművesek befalazzák. A nő megátkozza a hídat, hogy inogjon s hullassa le azokat, kik rálépnek.

Az Ács Károly által említett szerb népmonda szerint Scutarit csak úgy építhetik fel, hogy a Vila tündér pártfogását a befalazás áldozatával megnyerik.

Feltűnő, hogy úgy az oláh, mint egyáltalán a balkáni változatokban a befalazandó áldozatot csellet kerítik kézre. Igénytelen véleményem szerint épen e cselvetés rajtuk a nemzeti bélyeg. A balkániakat közönségesen ravasz, lovagiatlan, megbízhatlan népeknek mondják. Mondáink e sajátságos vonása épen nem mutat az ellenkezőre. Cselvetés a magyar változatokban egyáltalán nem fordul elő, még a legrégebben sem, melynek a Szabó Samu felét tartom következetes alapeszméje, elkopott fél sorai, gyér rimelése s tiszta szerkezetének okáért. Már

¹⁾ L. *Egyet. Philologiai Közl.* 1882. 474. lap.

a Krizéánál az elnyújtás, a romlás jelének vehető, hogy Kelemenné eselédje ép úgy látja a roszt álmakat, mintha nem is balladában, hanem holmi mesében szereplnének s rémítgetéseivel útját akarja vágni az asszonynak — a ki, mert nem hallgat reá, mintegy a katasztrófa felelősségét vállaira veszi. Hogy elkergetnék önök azt a poetát, a ki ilyen meséből írna balladát!

Jelen változat Csfból való, látszik is rajta, hogy katolikus vidéken termett. Elnyult volta arra vall, hogy mehetett irástudó ember kezén keresztül. A Szabó-félétől az alakban és abban különbözik, hogy átok van benne. Ez nekem azért tünik föl, mert az átok, mely a tehetetlenséget fejezi ki, az udvarhelyszéki balladák sajátja. A csiki és háromszéki férfiak határőrök voltak, azoknak kard volt az oldalukon, nem oly könnyen férhetett hát kedvesökhez az úrfi; míg Udvarhelyszéken kedvére zsarnokoskodhatott a nemesség a székelyek felett. Ezért átkozódik a Fejér Nyikó mellékiról minden ballada, míg a háromszékiek nem. Különben Háromszéken alig akad ballada, Háromszék földé róna s hol emelkedés nincs, a néppoesis sem emelkedik. Ez az összes gyűjtők tapasztalata, daczára annak, hogy Arany János az Alföldön született. Kőmives Kelemen még egy töredékét adom alább.

X.

Kolozsvári torony
Tizenhárom ága,
Tizenkét kőmives
Aztat építette,
Haj, de nem kedvezett
Nékik a szerencse.
Mikor egyik felét
Félig felemelték.
Már a másik fele
Leomlott a földre.

A kőmives mester
Monusi kőmives,

Egyszer azt álmodá;
Tizenhárom ágat
Ők föl nem emelik,
Míg egy gyöngé asszonyt
Bele nem falaznak.

Hát egyszer csak jön a
Mester felesége.
Mindjárt megragadták,
A falba berakták,
Tizenhármas tornyot
Így megállították.

XI.

Kicsi kertészlegény.

Lányom, édes lányom,
Szép királykisasszony,
Mi lelt már tégedet?

Orczád halványodik,
Tested hitványodik,
Mitől vagy te beteg?

— Kegyelmes királyom,
Én bizony megmondom;
Mert a kertészlegényt
Szívemből szeretem,
E tölti bánattal
Fiatal életem.

— Eridj lányom. eridj,
Nyúguvó szobádba,
Nyúguvó szobádba,
Puha vetett ágyra,
Várj harangozásig,
Akkor meggyógyítlak!

Hivatta a király
Kicsi kertészlegényt,
Konyhájáról is az
Udvari szakácsot.
— Fogjátok meg hamar
Kicsi kertészlegényt,
Vegyétek ki neki
A szívét, a máját,
Rántásátok pirosra,

De jó ropogósra,
Úgy hozzátok ide!

— Király-apám, lelkem,
Ehetném, ehetném,
Mit adsz nekem ennem?

— Szelid őzikének
Meggpirított máját,
A pap is megnyalná
Ezután a száját!

— Király-apám, lelkem,
Jaj, milyen jól esett!
Őzike szívéből,
Őzike májából
Adj még egy keveset!

— Őzike szívéből,
Őzike májából
Többet nem adhatok!
Csak egy szive vala
A kertészlegénynek,
Azt is te evéd meg.

(Torda.)

Hasonló tárgyú magyar ballada nincs. Mesében azonban a szív megevése fordul elő, így Arany Lászlónál, Merényinél, hogy a Gaal-féle gyűjteményig vissza ne menjek. Csakhogy e mesékben a mostoha kívánja a gyermekek szívét.

Van azonban egy svéd monda, mely majdnem egy ezzel, melyben a király Adelin királykisasszony jegyesét. Freudenburg herceget megölteti s szívét leánynak tálaltatja föl.

E barbar eljárás mindkettőben a régiséget bizonyítja, keletkezése idejét azonban már azért se lehet meghatározni, mert az alak új. Greguss egy provencei változatról tesz említést, melyről azt tartják, hogy a keresztes háborúk idejéből való. Az a történet ez, melyet Uhland is megénekel, s melyben Faiel vitéz a keresztes háboruban meghalt várnagy, Couci szívét tulajdon nejével megéteti. Rousillon grófnővel, Boccaccio egy beszélyében, Guardastagnó Vilmos szívét etetik meg. A Római Gestákban egy féltékeny férj, nejét a megölt kedves koponyájából itatja. Hasonlatos ehhez a Rozamunda és Alboin története, melyben a férj a legyőzött apa, Kunimund fejéből készült

serleget ad feleségének. Ez a történet honosodott meg irodalmunkban a XVI. században Valkay által s talán ebből csinálta népünk a fennebb adott, romlófélben levő költeményt.

XII.

Huzzák a harangot,
Sírnak az asszonyok,
Harmad napja vagyok,
Elek oda vagyok.

Mondják vala nagyon,
Iczig üté agyon,
Iczig mondja nagyon,
— Én ártatlan vagyok!

Hanem a pinczémben
Egy nagy hordó vagyok,
Tán annak a leve,
Vagy mi üté agyon!

(*Apahida.*)

XIII.

Lám megmondtam rózsám,
Ne járj a kapuba,
Elforgatja fejed,
Hamis a katona.

Nem hittél szavamnak,
No hát meg is bántad,
Tedd el a ládába
Piros pántlikádat

Tedd el, ha lányod lesz,
Jó lesz a hajába,
Ha pedig fiad lesz,
Csárdás kalapjába.

(*Kolozsvár.*)

XIV.

Tóth Anikó

Édes anyám, nyisd kapudat,
Halva hozzák leányodat,
Nem zörgeti ablakodat,
Nem söpri ki udvarodat.

Ti leányok, ügyeljetek,
A németnek ne higgyetek,
Én ha hittem, veszem hasznát,
Viselem a gyalázatját.

Bene Vendel, én szeretőm,
Áldjon meg az én teremőm,
Megnyúghatol csókjaimtól,
Ölelgető karjaimtól.

Egy katonát megszerettem,
Régi társam elfeledtem,
Vele mulatozni jártam,
Jaj de szivemből megbántam.

* * *

Barassai álé végén,
Buzog a vér az út szélén,
Ha kérdik, hogy miféle vér,
Mondjátok, hogy ártatlan vér.

(*Földvár.*)

XV.

Véres az én ingem,
Véres a gatyám is,
Mosd ki rózsám a patakban,
Mosd ki szívem Máris!

Végy ruhát magadnak
Szép fekete gyászból,
Hogyha engem felakasztnak,
Legyen mivel gyászolj!

Megöltem egy tótot.
Száz forint volt nála,
Érted tettem, neked hoztam,
Karácsony napjára

Nézz ki babám, nézz ki
Ablakod rostélyán,
Amott jön le kilencz zsandár,
Bánatszin paripán.

Jaj, nehéz a bilincs,
Nehezebb az élet,
Százszor nehezebb a
Rosz lelkiesméret!

(Kolozsvár.)

XVI

Szabó Júla.

Szabó Júla patyolat-szoknyája,
Megakadt a tömlecz rostélyába,
— Arra kérem strázsamester urat,
Akassza ki patyolat szoknyámat.
- Kiakasztom patyolat-szoknyádat,

Megcsókolom két piros orczádat!
— Menjen innen, strázsamester uram,
Csókolja a hóhért, ha kedve van,
Most akartam istenemhez térni
S a világtól nem lehet elérni!

(Kolozsvár.)

XVII.

Sári bíró lánya.

Menjetek el, ejh, haj,
Sári bíróékhoz,
Hozzátok el lányát,
Sallai kis Katát.
Kérjétek el tánczba,
Gyöngé mulatságba,
Meghalok, ha nem láthatom,
Meghalok én már ma.

Eredj lányom, eredj,
Öltöző szobádba.
Rojtos száru csizmád.
Piros selyem szoknyád,
Azt vedd a nyakadba,
Tíz pár arany gyűrűt
Huzz fel az ujjadra,

Lobog az övedből
Tulipiros kendő,
Sáribíró lánya
Ott is a legelső.

— Nem megyek én anyám
Mulatságba, tánczba,
Régi jó szeretőm
Bánatom ne lássa.
— Ha nem méssz a tánczba,
Haza se jőjj többet,
Többet nem ismerlek!

Elindul a tánczba,
Bélépék a házba,
Régi szeretője

Szorítja karjába,
 Szorítja karába,
 Addig, addig járja,
 Sári bíró lánya
 Lerogy a vállára.

— Eressz el, eresz el,
 Hadd menjek ki hűlni,
 Nem fogok elmenni,
 Vissza fogok jönni.
 Teli van a csizmám

Piros aludt vérrel,
 Piros selyem szoknyám
 Testemhez ragadva,
 Tiz pár arany gyűrűm
 Ujjamba dagadva;
 Eressz el, eresz el!

— Biz én nem eresztlek,
 Itt adod ki lelked,
 Ha enyém nem lehetsz,
 Soha mást se szeress.

(*Médésér.*)

Erdélyinél lévő változatában sokkal több az erő és szenvedély, de azért e romlófélben levő töredék se teljesen becsnélküli, már csak azért se, mert e balladának ilyen alakjában nincsenek változatai. Úgy látszik nem szereti a nép oly nagyon ezt a témát, mint a milyen emberi.

XVIII.

Ihol kerekedék
 Egy fekete felhő,
 Anyi varju benne,
 Mint egy sűrű erdő
 Sűrű setét felhő,
 Egyszer csak leszálla,
 Újfalu végére,
 Az akasztófára.

Látod Bakó Dénes,
 Neked jobb lett volna,
 Ha a pap leányát
 Meg nem láttad volna,
 Ha a szeretőjét
 Meg nem ölted volna,
 Ez a tenger varju
 Nem neked kárrogna.

(*Sófalra.*)

XIX.

Martonosi Péter.

Menj el uram, menj el,
 Martonosi Péter,
 Menj el a vásárra,
 S akármí az ára,
 Selyem szoknyám légyen
 Karácsony napjára.

— Hová méssz, hová méssz

Martonosi Péter?

— Megyek a vásárra,
 Akármí az ára,
 Hozok selyem szoknyát
 Az asszony számára!

— Tej, túró, tétel,
 Bolond vagy te Péter,
 A te feleséged
 Csuffá teszen téged,
 Elküld a vásárra.
 Ajtóját bezárja,
 De kiül az útra,
 Szeretőjét várja.
 Fordulj vissza Péter,
 Egybe megtalálod
 Egy huszár-káplárral
 Kedves életpárod.

Egybe vissza fordul —
 Martonosi Péter;
 Hát a felesége
 Készül az ebédvel,
 — Hallod asszony, hallod,
 Mi dolog lehet a,
 Egy kard az ereszben
 Föl legyen akasztva?
 — Hallod uram, hallod,
 Ne csudálkozz rajta,
 Nem kard, bizony Isten,
 A faragó balta.
 — Hallod asszony, hallod,
 Mi dolog lehet a,
 Ott az ágyon van egy
 Katona csákaja!
 — Részeg vagy te uram,
 Bizony nem csákó a',
 Csak a húsos fazék,
 Most tevém le oda!
 — Hallod asszony, hallod,
 Ne hazudon tovább,

Hol van a katona,
 Nyisd ki a kamarát!
 Berugá az ajtót,
 Hát ott a katona,
 Tulajdon kardjával
 A nyakát lecsapta.
 — Hallod asszony, hallod,
 Három halál közül
 Melyiket választod,
 Felakaszszalak-e,
 A fejedet vegyem,
 Hét asztal vendégnek
 Vigan gyertyát tartasz?
 — Három halál közül
 Egyet se választok,
 Melyikkel pusztits el,
 A már a te bajod!
 Vérem a vérevel
 Egy patakot mosson.
 Lelkem a lelkével
 Isten elé jusson!

(Kadács.)

A Barcsai című székely balladával, mely legelőbb lett a székely balladák közt közölve Nagy Lajos által a Kolozsvári Közlöny 1858. évi folyamában, Kriza Báthori Boldizsár-jával s még egy sereg idegen népköltéménnyel áll rokonságban. Mindez azonban nem vonhat le érdekességéből. Homerből veszen Vergilius, ettől Tassó, ettől Zrínyi Miklós, de azért mindenik eredeti. Vergiliusnál Dido azt tervezi, hogy elpusztítja Iulust s testét föltálatja Aeneasnak. Ez az undorító gondolat a Gesták útján lejön a magyar népig s itt egy ballada alapját képezi, miután majd minden európai nép feldolgozta. Ennek a balladának is a meséje majd mindenütt előfordul. A férjben gyanú támad, visszafordul, meglepi az asszonyt s megbünteti. Elég kis tárgy ahhoz, hogy minden nép kénytelen legyen, majdnem ugyanazokat mondani el. A hűtelen nőről szóló spanyol románczban, midőn a férj megtalálja az elbujtatott kedves fegyverét, a nő ezt mondja neki:

Fogd kezedbe, gróf, ragadd meg
 S oltsd ki vele éltetemet;
 A mit tettem, az bizonyjal
 Ily halálra érdemes.

Ebben ezt mondja :

Három halál közül
Egyet se választok,
Melyikkel pusztits el,
A már a te bajod.

Az asszony mindenütt érzi, hogy hibás és kész a bűnért megsz szenvedni. A spanyol Don Albertó¹⁾-ban szintén így védi az asszony magát, az olasz dalban a férj Szép-Margithoz a szerető álcája alatt jut be. Ilyen, de csakis ekkora különbségek fordulnak elő e tárgyról keletkezett balladák közt, hanem azért mindenik eredeti, a melyik szép.

Lelkem a lelkével
Isten elé jusson.

Innen valószínűleg lekopott egy részlet, a temetés leírása, mikor mind a kettő porából egy-egy virág kél ki s azok is összeöllelkeznek. Így jelképezi a nép a szerelemben való egyesülést. Kádár Katában két kápolna-virág, a Douglasok romlásában a nő sirján rózsa, a férfién galagonya, a Bajza által fordított szerb Egyesület-ben jegenye és rózsa, egy új-görögben, melyet Greguss említ, nád és ciprus kél ki az eltemetett szeretők sirjából s összefonódnak a sir fölött, jeleül annak, hogy :

„Met a hű szerelmet
Meggkötni nem lehet,
A sirban is szeret.“

(*Régi szélcely ének.*)

XX.

Bogár István szép legény volt,
Nadrág szíjja hat likra volt,
Sarkantyuja tarajos volt,
Jaj, de milyen szép legény volt.

Által indult a Körösön,
Bele is halt örökösön,
Fűzfalevél, nyárfalevél,
Mindet összehordta a szél.

¹⁾ E. Geiber, *Volkslieder und Romanzen der Spanier*. Berlin. 1843.

XXI.

Rofai Klára.

Szép város, nagy város
 Bukurest várossa,
 Sok könnyhullatástól
 Sáros a piacza,
 Sok szegény leánynak
 Jártak itt végire,
 Jaj, én is eljöttem
 Magamnak vesztire,
 Bojér örö mire,
 Szép ifuságom
 Gyászos végzésire.

Ne kaczagj ne kaczagj,
 Kényes uri dáma,
 Tán te nem is voltál
 Szegény asszony lánya,
 Tán te nem is jöttél
 Szóttos rokolyába'.
 Kis Magyarországból
 Mocskos Molduvába!

Tán te nem éheztlél,
 Nem is szomjuhoztál,
 Öltöző ruhádban
 Meg nem fogyatkoztál,
 Míg be nem kerültél
 A bojér házába,
 Míg le nem feküdtél
 Paplanos ágyába!

Jaj, mer' én se tudtam
 Világ rosszaságát,
 Mutatta a bojér
 Hozzám vagy jóságát,
 Házába fogadott,
 Czifra gunyát adott,
 Ártatlanságomból
 Jaj, de kiforgatott.

Halljátok meg szavam
 Szép csíki leányok,
 Kis Magyarországot
 Ti el ne hagyjátok,
 Be se is jöjjetek
 Magatok vesztire
 Czifra Bukurestbe,
 Bojér örö mire!
 Mutatja a bojér
 Elein jóságát,
 Azután lássátok
 Csak a gonoszságát,
 Czifra palotából —
 Czifra palotába,
 Czifra mulatságból —
 Czifra mulatságba!
 Azután kerültök
 Csak az ispotályba!

Anyám, édes anyám,
 Jó nevelő dajkám,
 Mikor engem szültél,
 Szültél volna követ,
 Szültél volna követ,
 Ne leánygyermeket,
 Mikor fűröszöttél
 Lágy meleg vizedbe',
 Fűröszöttél volna
 Lobogó melegbe';
 Mikor takargattál
 Puha gyöles ruhába',
 Hajitottál volna
 A disznók vállába¹⁾;
 Hadd ne került volna
 Rofainé lánya
 Czifra Bukurestbe,
 Tulajdon magának
 Nagy gyalázattyára!

(Csik-Szereda.)

¹⁾ Vállujába.

Ilyen tárgyú balladának az újabb időben kellett keletkezniök, daczára a régi formának, főkép mióta a cselédleányok kivándorlása nagyobb mérvet öltött. Régibb időben is dalolt a székely a Szilágyi és Hajmási-ról szóló vitézi ének formájára szegény leányok gyászos sorsáról, kik a török császár égető tömlöczében epednek, de az elzülést nem írta körül ilyen élesen. Hasonló balladát közöltem pár év előtt a Szinnyey által szerkesztett Országvilág-ban, két évvel előbb az Ellenzék-ben, pár hónapja a Kőlozsvár-ban s még van a fiókomban kettő. Mindannyit egy utamban, három helységben dúdolták el nekem a vén asszonyok. Úgy látszik rájött már a nép is, mi az a kivándorlás.

Sebesi Jób.